

altitudine superarent. Cui Ego addo, hinc in his, doctrinarum, & sententiarum, ut in illa, linguarum confusionem exortam esse.

10 Quam pariter, post Romani Imperii declinationem, experta est Gallia, & alia Regna, & Nationes, quæ licet se ab eodem Imperio exemptas esse glorientur, ejusdem tamen legibus, ultra proprias, ac patrias alias, quas in plurimum habent, regi, judicarique, ac gubernari voluerunt. Inter quas nostra alma Mater HISPANIA, quæ si Straboni (f) fides habetur, jam tunc cum ille scripsit, qui Augusti temporibus proximus fuit, sex ante annorum millibus peculiare leges habebat, (quod qualiter intelligendum sit, Florianus de Ocampo (g) prosequitur) postea ab Abide Rege, qui fuit vigesimuseptimus post Thubalem, ante Christi adventum anno 1105, alias universales accepit, quæ toti multitudini deservirent, & unicuique populo privatas, ac velut municipales, quibus Regi commodius posset, septem Cancellariis in septem Hispaniæ populis constituit, ut idem Florianus (h), & diligens Garibajus (i) literis produnt.

11 Quousque tandem Gothorum Regibus eadem Hispania potitis, quorum primus Athaulfus fuisse narratur, anno Domini 414, sive ut alii malunt 410. vel 424. procedente tempore, Euticus, qui ex eisdem Regibus Gothicis VII. in ordine fuisse perhibetur, & regnare cepit ann. 470. vel secundum Tarrapham (k) 483. novs leges suis Gothicis conscripsit, quæ deinde Leovigildus ampliavit, & auxit, superfluasque rescavit, ut Rudericus (l) Archiepiscopus Toletanus, & alii (m) Hispanicarum rerum Auctores scribunt, & denique Sisenandus anno 634. Cancelli IV. Toletani approbatione, & D. Isidori Archiepiscopi ordinatione, in unum volumen congregavit, quod Forum Judicum nominari voluit, quasi eo solo sui Regni Judices in causis decidendis uros ostenderet. Quem tamen anno 666. sive incuria temporum, sive bellorum tumultibus ferè obliteratum, mutatis correctisque aliquibus legibus, & aliis additis, Recensuimus Rex in usum revocavit, & dem Ægica anno 693. non minori cura, additis mutatisque multis, coactoque ad hoc Concilio Toletano XVI. in quo sexaginta Episcopi, & quinque Abbates intervenerunt, denuò roboravit, ut plenius referunt Morales (n), & Mariana (o), eos reprehendentes, qui hunc Forum cum alio confundunt, qui dictus fuit, *El fuero de Leon*, & non injustè notantes, quàm brevi temporis spacio Hispaniæ leges bis pumicem passæ fuerint.

12 Quas iterum cum Witizæ Regis impietas, Ruderici vesania, & calamitas, quæ in Hispaniam Mauros deduxit, in omnibus profanasset, & obliterasset, postmodum, ea recuperari cæpta Weremundus II. Asturum Rex, mortuo Sanctio patruo, & Remiro consobriño, jure factus (tradente eodem (p) Archiepiscopo Toletano, & aliis (q)) anno 982. revirescere fecit, & liberaliter confirmavit, Sanctorumque etiam Patrum canonicas sanctiones in rectam causarum decisionem servari præcepit. Sanctius autem post Ramirum, omnes has Gothorum leges penitus abolevit, si Mariana (r) fidem habemus, & Barcinonem, reliquasque Europæ provincias sequutus, Justinianeos Codices, modo quo Lotharius eos contexerat, anno 1068. in foro servari strictissimè præcepit.

13 Post quem nihilominus, his ut apparet, legibus insuper habitis, aliæ Secobricæ latæ fuerunt, & judicandi per facinora, sive exempla, per duellum, aut per arbitrium, pravi mores induci, quos *irrationabiles*, & *Desaguizados* Rex Alphonsus appellat in Procemio sui fori, quem ad eos tollendos, & averrucandos edi curavit, qui vulgò dicitur, *El Fuero de las leyes*; & alio nomine, *El Fuero Castellano*, fortè ut ad illum alterum respectus haberetur, quem legionensibus, antea datum, suprâ retulimus. Hunc Forum hodie præmanibus habemus, cum commento Doctoris suo tempore celeberrimi, Alphonsi Diaz de Montalvo, priusque (ut ipse refert) aliis scholiis illustraverat Vincentius quidam, Episcopus Palentinus.

14 Quis verò fuerit Rex ille Alphonsus, qui illum compilavit? In dubium vocari potest, quoniam Alphonsus à Cartagena (s) insinuare videtur, Sextum hujus nominis fuisse, qui Toletanam urbem à Mauris recuperavit. Quod tamen probari non potest, quoniam hic solum quosdam foros pro Toletanis civibus, & incolis edidit, ut in ejus Chronicis legitur, & latè, eos ad literam referens, Garibajus (t) animadvertit. Neque magis audiendus est Alter Scriptor (u), qui Alphonsum VIII. ejusdem Compilationis Auctorem facit, anno sui Regni Octavo & Christi 1260. hoc enim nulla quoque ratione temporis serie, vel auctoritate probatur. Quare certius est, ad Alphon-

(f) Strab. lib. 3. in princip. post Beron. lib. 5. (g) Florian. in Chron. Gent. Hisp. lib. 1. cap. 9. Tamai. de Varg. ad Luitpr. fol. 98. Madera de excell. Hisp. fol. 60. & 61. Matienz. de leg. mut. cap. 17. in princ. (h) Florian. lib. 1. cap. 15. (i) Garib. lib. 4. cap. 30. (k) Tarraph. de Regib. Hisp. in Eurico. Bassæus in Chron. ann. 410. Garib. lib. 8. cap. 2. Marian. hist. Hisp. lib. 5. cap. 6. (l) Ruder. lib. 2. hist. Hisp. cap. 10. & 14. (m) D. Isid. in Chron. lib. 2. cap. 26. Burg. in Anacoph. cap. 16. Palentia. 2. part. cap. 9. Bassæus 1. tom. an. 483. Morales lib. 11. cap. 35. Garibai lib. 8. cap. 11. Marian. de reb. Hisp. lib. 5. cap. 13. Matienz. de mutat. leg. dict. cap. 17. fol. 98. Villadieg. latè in Proam. for. jud. D. Sebast. Covar. in thes. ling. Hispan. verb. Fuerojuzgo, fol. 417. (n) Moral. lib. 12. cap. 20. & 61. (o) Marian. ubi supr. lib. 6. cap. 18. (p) Ruder. Tolet. lib. 5. rer. Hisp. cap. 13. (q) Marian. lib. 8. cap. 9. & alii ex supr. citatis. (r) Marian. lib. 9. cap. 7. Matienz. dict. fol. 99. (s) Cartag. in Proam. sui Doctrinalis de los Cavalleros. (t) Garibai lib. 11. cap. 21. (u) Mich. de Herr. in Chron. Alph. Sapientis, cap. 5.

phonsum IX. referri debere, ut in ejusdem fori initio Montalvus insinuat, quem sequitur Hugo Celsus, & apertè testantur Reges Catholici Ferdinandus, & Elisabeth, in sui Ordinamenti Procemio, ubi sic inquit: *I porque despues de la muí loable, i provechosa ordenanza, i copilacion de las leyes de las siete Partidas, fechas i ordenadas por el Señor Rei D. Alonso IX. de loable memoria: el qual avia antes fecho el Fuero Castellano, que se llama de Leyes.* In quo tamen advertendum est, eundem hunc Regem, Sapientem alio nomine dictum, secundum veriorum aliorum (x) supputationem, non fuisse IX. sed X. hujus nominis, quam Ludovicus Molina (y) & alii (z) sequuntur. Quem etiam XI. Garibajus (a) juxta suum computum facit, hujus varietatis rationem adducens, quem quoad hoc pro multis allegare sufficit.

15 Qui & ipse Rex, cum experiundo cognosset, hujus fori leges sufficientes non fuisse, quin potius illarum occasione plures lites, ac dubitationes enatas, alias statim vulgavit, quæ dictæ sunt *Del Estilo*; & hodie cum peculiari glossemate D. Christophori à Pace (b) circumferuntur, ut ipse in earumdem Procemio demonstrat. Et cum rursus, ne has quoque sufficere intellexisset, in animum induxit, magnum illud opus, à Magno Patre suo Ferdinando III. qui Hispalim cepit, & Sancti cognomen promeruit (ut ipse refert) desideratum, serio aggredi. Et Justiniani Imperatoris vestigia sequutus, non solum jus civile Romanorum, verum & Sacrorum Canonum sanctiones, reliquasque antecedentes Hispaniæ leges, quas observatione dignas existimavit, in auream illam Epitomen sub aptis titulis redegit, & concinavit, quæ quia in septem libros dividitur, *Septem Partita* (c) vocatur, multis præterea Sanctorum Patrum, & Veterum Philosophorum sententiis refertam, & illustratam. In qua quidem absolvenda, doctissimorum illius ætatis Juris-Consultorum opera usus, septem integros annos consumpsit, & tandem bona quidem scæva, non solum in illius Barbari adhuc seculi, verum & futurorum miraculum, illam vulgavit (d) anno à Christi Domini Incarnatione 1260.

16 Quod sanè opus, licet non magni pendere videatur Rhenat. Choppinus (e), & simul etiam leges Vvisigothorum, quasi solam æmulationem Justinianei Codicis referant. Certius est, illum in multis excedere, & summopèrè laudabile omnibus rectè sentientibus visum esse, ut latè *noster D. Gregor. Madera (f) prosequitur*, post Covarruviam (g), Greg. Lopez (h), & alios, qui summum ejus studium, & utilitatem extollunt, licet non inficiatur, Auctoris intentum fuisse, leges suas, ex aliis sumere, & ubi contrarium non expressit, juris Civilis, & Canonici rationibus se in omnibus confirmare (i) ut idem Covarruvias (k), & alii (l) testantur. Addo etiam cum Ludovico Molina (m), in dubiis, eodem jure inspecto, quæstionibus, Azonis opiniones sequutum videri. Quod in causa fuit, ut aliqui existimaverint, Azonem ipsum eisdem componendis interfuisse, quod falsum esse, bene idem Molina demonstrat, subjungens, conjectari licere, alicum ex Azonis discipulis eidem collectioni operam navasse, vel clarissimos ejusdem temporis Juris-Consultos, quibus mandata fuit, Azonis sententias, tamquam solidiores sequutos.

17 Hos potè Juris-Consultos, ut ego addo, non erit absurdum, ut duodecim cum illos Consiliarios fuisse existimemus, quos Primus Sanctus Rex Ferdinandus ejusdem Alphonsi Pater, pro sui Regni gubernatione paulo ante delegerat, à quo initium habuit Regius Senatus Castellæ, qui hodie ita fulgere conspicitur, ut Garibajus (n) observat, inter quos forsitan ille Garsias enituit, quem Tarapha (o). Alphonsi ætate floruisse testatur, fuisseque luculentissimum legum explanatorem, & super Decretales egregium opus composuisse.

18 Ceterum cum humana natura novas quotidie, ut Justinianus (p) ait, formas edere prope-ret, & ex novis legibus nova dubia emergere, & plura negotia, quàm vocabula esse soleant, ut *alibi Ulpianus (q) scripsit*, egregium etiam hoc septem Partitarum opus, efficere non potuit, quin ejusdem Alphonsi successores, novas alias leges, & foros promulgari oportere consuerint, inter quos Alphonsus XI. qui Tarifam expugnavit, illas Compluti Era 1389. edidit, quæ vulgò *Las leyes, ò fuero de Alcalà* vocari solent, & Petrus hujus filius, anno 1394. peculiarem illum, & satis notandum Forum, qui dicitur, *El de los bijos de algo*, & sic alii succedentibus temporibus, plures

(x) Hugo Cels. in repert. verb. Alphonso, verb. Fuero, fol. 171. & verb. Leyes, fol. 239. Olan. in pref. suarum Antim. n. 2. (y) Molin. in prefat. ad lib. de primog. n. 21. (z) Chronic. ejusd. Reg. cap. 9. Tarapha de Regib. Hisp. in Alphons. X. (a) Garib. lib. 13. cap. 7. (b) Paz in Proam. ad leg. Styl. num. 72. Matienz. dict. cap. 17. fol. 10. (c) Procem. leg. Partit. Molin. ubi supr. Garib. dict. cap. 7. & cap. 9. (d) Procem. Par. Mont. & Greg. Lop. ibid. Chron. ejusd. Regis fol. 86. Garib. dict. lib. 13. cap. 9. pag. 202. Humada ad Greg. Lop. pag. 1. (e) Choppin. de dom. Franc. lib. 2. cap. 15. n. 5. (f) Madera de excell. Hisp. cap. 7. §. 2. (g) Covarr. in 4. Decret. cap. 6. §. 4. n. 3. (h) Gregor. in repert. verb. Leges Partitæ. (i) Idem Rex in Proam. Part. (k) Covar. lib. 1. variar. cap. 14. num. 5. (l) Gregor. in leg. 10. tit. 5. pag. 6. glos. 10. Gutierrez canon. cap. 5. n. 70. Mier. de major. 1. part. quasi. 1. num. 74. Sanch. de matrim. lib. 3. disp. 41. n. 8. Parlad. 3. tom. diff. 24. n. 7. (m) Molin. lib. 3. cap. 7. num. 23. & 24. (n) Garibai lib. 13. cap. 4. in fin. pag. 190. & cap. 9. pag. 202. & seqq. (o) Taraph. in Alph. 10. (p) Justin. Imp. in Authent. (q) Ulpian. in l. 4. de præser. verb.

res alias leges, ac pragmaticas sanctiones, quas Alphonsus à Cartagena (r), Montalvus (s), & Higo Celsus (t) latè commemorant. Quo tandem usque, sub felici Imperio Regum Catholicorum Ferdinandi & Elisabethæ, anno 1491. prolatae sunt illae, quae dicuntur *El Quaderno de las Alcaualas*, & anno 1499. aliae ad lites breviantas, & forum judiciale pertinentes, quae sunt dictae *Las de Madrid*.

19 Et hæc statim, & aliae, Regum Antecedentium, quae Reipublica utiles esse visa sunt, in Novum ordinamentum sub congruis titulis collocatae, de eorundem mandato, curante dicto egregio Doctore Montalvo, ut ipse in ejusdem Ordinamenti præfatione testatur, quod postea à Salmanticensi Doctore Didaco Perecio peculiari glossemate donatum fuit.

20 Post quod opus, cum dubia plura circa earundem legum intelligentiam & praxim, & materiam Majoratum, exorta fuissent, iidem ipsi Regis Toleti agentes, post maturum doctissimorum virorum consilium, alias leges edendas statuerunt, quae quia ipsis morte interceptis, ut in ultima (u) ipsarum narratur, Tauri à Domina Regina Joanna eorundem filia, & Regni hæredè publicatae sunt, anno 1505. *Taurinae* sunt appellatae, & à pluribus eruditibus Doctores peculiaribus commentariis donatae.

21 Et demum ædem ipsæ, & plures aliae, quae sub eadem Regina, Carolo V. Maximo, & Philippo II. ejus filio, & nepote, subsequentibus annis latae fuerant, ejusdem Philippi jussu, in novam aliam Collectionem, sublatis superfluis, & abolitis legibus, quae in antiquis habebantur, redactae fuerunt: anno 1566. eximium hoc opus incipiente Lic. Petro Alphonso de Alcocer, prosequente Lic. Escudero, & denique perficiente Lic. Bartholomæo de Atienza, ut in *Præfatione ejusdem Collectionis* habetur, & *Garibajus* (x) enarrat. Quae & ipsa Compilatio, nunc demum, anno 1640. de mandato gloriosissimi, & Potentissimi Regis, ac Domini nostri D. Philippi IV. quem Deus incolumen servet, novis typis; & pluribus legibus additis, quae post priorem promulgatae fuerunt, excussa conspicitur, eandem editionem, & additionem strenuè curantibus, strenuis, Doctis, & Nobilibus Viris D. D. Lic. Josepho Gonzalez, & D. Ferd. Pizarro, Regiis Consiliariis dignissimis, ut in *pragmatica* (y) eidem editioni præfixa refertur, mihi quae ejus commentandi studio demandato, in quo si Deus cæptis votisque favorit, furtè nec oleum, nec operam perdidisse videbimur. Ut nec nunc quidem, in hoc legum Hispanicarum progressu ab origine, & subcerta temporum serie, adèd latè enarrando, cum id, ita distinctè, à nullo alio factum esse comperiam, & in re, de qua agimus, satis ostendat, quantum hoc eximium Regnum sub tali, ac tanta suarum legum, & pragmaticarum mole labore, & laboraverit.

24 Præsertim cum ultra eas, Justinianeis quoque plurimum deferat, & in scholis legi, ac disci, & in foro allegari permittat, ut ex quadam lege Tauri, jam in novam Compilationem redacta, colligitur. Quae tamen, licet Pinelus (z), & alii contrarium perperam sentiant non ita accipi debet, quasi in vim legis apud Nos civilia illa Romanorum jura allegari possint, hoc enim aliqualem subordinationem Regum nostrorum erga Romanum Imperium præferret, quam semper agnoscere detrectarunt, sed solum tamquam Doctorum, & Sapientium hominum documenta, ut eadem lex ostendit, & prudenter Gregorius Lopez (a), & alii (b) animadvertunt, & pariter in Francia ex eadem ratione observari, quædam Decretalis (c), Baldus (d), Boerius (e), & alii Auctores ostendunt. Quod adèd verum est, ut signanter tradiderit Oldradus (f) quem alii (g) sequuntur, antiqua Hispaniæ lege, capitis reum esse, qui in litium causarumque decisionibus Imperiales leges adduceret, licet hoc hodie ita spreum, & obliteratum videatur, ut nullas frequentius fora, & palatia Principum personent, & sæpè plus eis, imò & aliarum Rotarum decisionibus, & communibus Auctorum variorum doctrinis, & opinionibus, quam patriis nostris legibus à multis Advocatis, & Judicibus deferri soleat, cum tamen non nisi in harum defectum, aut supplementum dicta lex Taurina ad eas recurri permittat. Quod meritò notat, & reprehendit, atque ad vanum Advocatorum memoriæ ostentationem refert D. Gregorius Lopez Madera (b) Regius Consiliarius meritissimus.

25 Eorumque facundiam, alioqui ab Imperatoribus Leone, & Anthemio valdè laudatam (t), necnon eam legum, quam retulimus, multitudinem, tot lites in Republica generasse, ex quibus in eadem tot, ac tanta damna sentiuntur, passim omnes, qui benè sentiunt, agnoscunt, & in eis

(r) Cartag. in præfati. doctrinalis.
(s) Montalv. in repert. verb. Leges Regni, fol. 66. & verb. Forus, fol. 49.
(t) Celsus in repert. eidem verbis.
(u) L. fin. Tauri.
(x) Garibai lib. 13. cap. 9. pag. 202. & seqq.
(y) L. 1. Tauri, quæ est hodie l. 2. tit. 1. lib. 2. Recop.
(z) Pinel. in Rubr. de bon. mal. 2. part. n. 12. Ant. Gom. Ciuvent. & Burg. de Paz in dict. l. 1. Tauri.
(a) Greg. per text. ibi in l. 6. tit. 4. part. 3. gloss. 2.
(b) Gab. Vazq. in l. 2. tom. 2. disp. 153. cap. 2. n. 15. Mader. de excell. Hisp. cap. 7. §. 2. fol. 62.
(c) Cap. super specul. de privi.
(d) Bald. in leg. nemo, C. de sent. Puteus de syndic. verb. Testis.
(e) Boer. de auct. Mag. Cor. & in Pref. ad glos. leg. Longob. vers. Licet in hoc.
(f) Oldrad. cons. 69. num. 6.
(g) Greg. Lop. & Mader. supr. Palac. in cap. per vestras, in introd. n. 19. Martha de jurisd. 1. part. cap. 26. n. 70. & cap. 28. ex n. 7.
(h) Mader. ubi supr. fol. 63.
(i) L. advocati, C. de advoc. divers. jud. latè Bæz. de inop. deb. cap. 16. ex n. 148.

rescandis, cordatos quoslibet ac Prudentes Reges, ac Principes summum studium collocare debere, omnia jura (k) proclamant, quæ cum Ego alibi (l) latissimè recensuerim, nunc pro multis allegare contentus ero nobilem legem (m) Regis nostri Joannis I. jam ab anno 1386. editam, in quo nec legum multitudo, nec malitia hominum ita excreverat, in qua præcipit: *Los Oidores deben pensar quantas maneras se pueden catar, i quantas leyes se pueden hacer, para acortar los pleitos, i escusar malicias, i deben facer dello relacion al Rei, para que el faga las dichas leyes, i las mande guardar, por que cumple al bien de su Reino.*

26 Cujus legis Ego licentia usus, si quid in me est judicii, quod sentio quam sit exiguum, ultra plura alia, quæ in hanc rem Petrus Gregorius (n), Bobadilla (o), Navarretus (p), Zevallus (q), & alii (r) comminiscuntur, non in novis legibus condendis, sed in tot ac tantis, ita variis, & sæpè contrariis, contrahendis, & ad brevissimum, quoad fieri possit, numerum reducendis, hoc remedium consistere arbitror. Nam quemadmodum tam scitum, quam certum est illud, quod quidam ex Comicis dixit: *Orator improbus lues est legibus.*

Ita pariter negari non potest, ex earundem legum multiplicatione, easdem lites suscitari solere, & damna, quæ excusari nituntur, augeri, ut præter ea, quæ jam supra adducta, & ponderata reliquo, vel Platone (x) docente monemur, dum dixit, quòd *Ubi plurimæ leges, ibi & lites, itemque mores improbi; & concordiam nunquam inter anantes civēs seruari posse, ubi mutue multæ lites judiciales sunt, sed ubi brevissima, & paucissima.* Et celebri alio Strabonis (t) documento, qui refertens Zaleucum illum Thuriis olim paucas, & simplices leges dedisse; sed sequutos, alias, per subtilitatem, & nimiam curam addidisse; ex quo factum sit, ut celebres magis, quam boni redderentur, sic addit: *Bonis enim uti legibus, non qui iis omnes sycophantias, aut calumnias cavent, & excludunt, sed qui simpliciter latis firmiter inhereant.*

27 Quod dogma Oraculum vocat, & aureis literis signandum esse dicit Justus Lipsius (u), integrum caput, quod de legibus scripsit, sic brevians, *Eas nec multas, nec item lites, probari.* Neque aliud videretur sensisse Quintilianus (x), qui postquam dixit, legem omnem, aut tribuere, aut adimere, aut punire, aut jubere, aut vetare, aut permittere, statum adjecit, quòd *Litem habet, aut propter se ipsam, aut propter alteram, propter dubia nimirum, quæ ex ipsis resultant, & captiosis hominibus scripti, & voluntatis statum ambiguum reddunt.* Ægyptii quoque litium immortalitatem designare volentes, quam plerumque legum multitudo, & obscuritas causat, anguem depingebant, qui multiplici flexu se ita convolvit, ut ejus finis, vel extricatio vix cognoscatur: quod Hieroglificum aptè in rem nostram deduxit Petrus Costalius (y), in uno ex suis Pegmatris inquires:

*Volvitur inter sese, rursusque revertitur ad se
Serpens, nec finis flexibus esse potest:
Hæc species expressa Fori est, hæc forma Senatus,
Dum nequit heu minimis litibus esse modus;
Quonque putas finem tantis instare querelis,
Auditur tibi lis, qui fuit una, duplex.*

Ubi idem Auctor meritò in iudices invehiunt, qui has dilaciones patiuntur. Parumque Christianum esse inquit, justitiam, quam jura omnia liberaliter, & in prociuctu reddi voverunt, iis apud nos angustiis esse, ut neque gratis, neque pecunia, neque labore, tibi eam parare possis.

28 Et in idem tendit illud Joannis Oveni (z): *Lis genuit leges; legum lis filia; viri Non sine lite solet, nec sine lege potest.*

Adagium, *Lis litem serit, & Noxa Noxam parit*, quæ ex Phocylide, Suida, & aliis deducit, & illustrat Erasmus (a). Et celebre Apophthegma Æneæ Silvii postea Pii II. felicitis recordationis, qui ut Platina (b) commemorat, solitus erat, *Judicium & leges retia vocare, forum aream, litigatores aves Accupes verò, earum Patronos, & Judices.* Sic prudenter ostendens, ex quibus lites oriri soleant, & quomodo his homines illaqueati, aliis in prædam cedant, & libertate ac propria vita, & substantia priventur.

29 Quo ex dicto, præsens Emblema formavimus, & litium causas, & damna ob oculos Principibus ponimus, easdemque ut rescare, vel breviare satagant, admonemus, quas pestem præsentissimam, & bello pejorem in Republica esse, meritò tradit, & pluribus probat Marcus Antonius Petilius (c), eandem curam Regibus inter præcipuas injungens, & novissimus Stephanus Nathen,

(k) L. properandum, C. de jud. cap. finem litibus, de dolo & contum.
(l) Ego latè, post plures, quos refero 1. tom. lib. 3. cap. 3. ex n. 7. & 2. tom. lib. 2. cap. 29. n. 82.
(m) L. 7. tit. 1. lib. 2. nove Recop. leg. 1. tit. 4. lib. 4. ejusd. Recop.
(n) Petr. Greg. de Repub. lib. 18. cap. 5.
(o) Bobad. in Polit. lib. 3. cap. 14. ex num. 27. & 84.
(p) Navarret. in disc. pol. 40.
(q) Zevall. tom. 4. in exhort. ad Advoc. ex num. 27.
(r) Larrea disp. 4. ex num. 8. Salgado de retent. Ball.
(x) Platone Boccalin. cent. 1. reg. 72.
(t) Plato lib. 5. de legib.
(u) Strab. lib. 6.
(u) Lips. in monit. polit. lib. 2. cap. 10.
(x) Quintil. lib. 7. cap. 6. ad fin.
(y) Petr. Costal. in Pegmat. pag. 255.
(z) Oven. lib. 2. epigr. 60. pag. 58.
(a) Erasm. in Adag. pag. 479. & seqq.
(b) Platina in ejus vita.
(c) Petil. de muner. Princip. lib. 9. cap. 11. & seqq.

then (d), qui justitiam in litibus vulnerari, probare contendens, plurima de earum damnis, dispendiis, & peccatis adducit, & inter alia, ejusdam Idiote scitissimum dictum, qui illas Pulvinar diaboli appellavit, utpotè, qui prius homines ad ruinas, & discordias instigat, ac illis postea judicio contententibus, actis conscriptis insidet, & conquiescit, veluti jam certus, & securus damnorum gravium-que peccatorum, quæ partes hinc inde litigantes committunt, dum mutuis expensis, dissidiis, odio & rancore inter se concertant, & vivunt. Unde in Ecclesiastico (e) dicitur: *Abstine à lite, & mi- nues peccata;* Et Imper. Justinianus (f), *Sapè lites materiam criminibus creare noscuntur.* Themisto- clesque apud Ælianum (g) dixit, *Quòd si due sibi monstrarentur vie, una que ad Tribunal, altera, que ad inferos tenderet, libentius multò hanc, quàm illam ingrederetur.*

30 Et quemadmodum à Juris-Consultis (h) prudentes, & verecundi illi homines appellantur, qui lites fugere, & execrari solent: ita ex adverso, litigatores, viros malos appellari, & nihil esse tam simile actibus dæmoniorum, quàm litigare, Redoanus (i), post alios, observat, qui latissimè pro- bant, ex eisdem litibus Judices inquietari, Rempubliam lædi, partes expensis vexari, materiam criminibus aperiri, flagellum Dei, & veluti scopulos esse, ad quos plerique fortunarum suarum nau- fragium faciunt. Quod non latuit Ciceronem (k), dum pluribus exaggerat, *Solicitudinem, & pericu- lum litium.* Senecam à Baldo (l) relatum, qui prudentissimè dixit: *Cum pari contendere, anceps est, cum superiore furiosum; cum inferiore sordidum.* Martialem (m), qui uno in loco eas, *Amaras* appel- lat, & in alio, justè miserum & dementem eum vocat, qui in illis, sub dubia victoriæ spe, vitam atque opes consumit, sic inquit:

Lis te bis decime numerantem frigora brumæ

Conterit una tribus, Gargiliane, foris.

Ab miser, & demens; viginti litigat annis

Quisquam, cui vinci, Gargiliane, licet?

Quod Domitius Ræderus, & alii, ita etiam explicare solent, quasi dicere Martialis, prudentiorem quidem eum esse, qui in suum inducit animum liti cedere, & se victum fateri, quàm eam ad tot annos ducendo, admittere, aut quamvis vincat, plus ferè in tam longo litigio impendisse, quàm postea victor accipiat.

31 Quam expositionem, licèt ipsi nihil in ejus confirmationem adducant, mirè illud Salomoni (n) corroborat, *Honor est homini, qui separat se à contentione; ubi Salazarus optima verba Musolinii (o) apud Stobæum in idem expendit, & est expressius, & nobilius multò Christi Domini documentum, dum apud D. Matthæum (p) ita consuluit, Et ei, qui vult tecum judicio contendere, & tunicam tuam tollere, dimitte ei, & pallium.* Et iterum apud Lucam (q): *Et ab eo, qui aufert tibi vestimentum, etiam tunicam noli prohibere.* Quod planè consilium, non solum ad spirituale commodum respicit, verùm & ad temporale etiam, cum si quis litem, quamvis injustè sibi motam prosequi velit, cum pallio, quod ab ipso exigitur, tunicam etiam in litigii expensis amit- tet, & ab Aucupibus nostri Emblematis, si fortè vivus, omnibus tamen privus abibit. Undè præcla- re Terentius (r) dixit: *Etsi facta mihi injuria est, verumtamen*

Potius quàm lites sector, minas quinque accipe.

32 Et idem Martialis (s) Sextum hortatur, ut quod verè debet, vero magis creditori statim sol- vere velit, quàm illud ipsum, & plus, in litigio injusto consumere, & dum unum creditorem vult subterfugere, plures habere, simul hanc de qua querimur Judicium & Advocatorum rapacitatem his verbis insinuans?

Et judex petit, & petit Patronus.

Solveas censeo Sexte creditori.

Quod æmulari volens Modernus Anglus (t), non minùs ingeniosè sic in litigiosum debitorem scripsit:

Que tua nequitià est, quod debes non mihi solvis;

Solveis Causidico: que tua stultitià est.

Et iterum, alludens ad id quod vulgò olim & hodie circumferri consuevit, non esse victorem, cui jura favent, sed cui judex; & idem in eorum tantum, & Advocatorum, ac Procuratorum certum commodum cedere, sic habet (u):

Certa tibi lex est, lis est incerta clienti:

Tu lucri, damni certus & illi sui.

Con-

(d) Natthen in justitia vuln. part. 2. tit. 2. cap. 1.

(e) Eccles. 28. 10.

(f) Ælian. de var. hist. lib. 9. cap.

(g) L. properandum, C. de judic.

(h) Cap. 2. de verb. signif. lib. 6. l. 4. D. de alien. jud. l. 3.

(i) t. tamesi, de arb. l. servus 19. de oblig. & act. l. 1. C. de novo

Cod. latè Cotta, verb. Lites citò, & Sylv. nupt. lib. 6. ex n. 8.

(j) Redoan. de sym. 2. part. cap. 31. à num. 9. latè Pena

in l. litibus, C. de agric. Tiraq. de retr. lib. 1. §. 8. glos. 7.

ex num. 20. & Scacc. de appell. quest. 15. ex num. 188. &

243. Fornet. in l. 143. de verb. sign.

(k) Cicer. pro Cluent.

(l) Bald. cons. 218. num. 1. lib. 3.

(m) Mart. lib. 12. epigr. 69. & lib. 7. epist. 64. Consonat

Ovenus epigr. 67. pag. 226.

Lis pender tibi polle?

Semel tibi pendere prestat,

Quam pendere diu: solve, solutus eris.

(n) Proverb. 20. 3.

(o) Muson. ap. Stob. serm. 19. de patient.

(p) Matth. 5. 40.

(q) Luc. 6. 29.

(r) Terent. in Phorm. 2. scen. 2.

(s) Mart. lib. 2. epigr. 13.

(t) Ovenus lib. unic. epigr. 80. pag. mibi 108.

(u) Idem Ovenus.

33 Consonans nimirum cum illo Petronii (x),
Ergo judicium nihil est, nisi publica merces,
Atque eques in causa qui sedet, empta probat.

Et cum sententia Chilonis, inter septem Sapientes relati, quondam Delphis, ut post Plinium (y),
Tholosanus (z), & alii (a) referunt, consecrata, nempe Comitem æris alieni, atque liti, esse miseriam.
Solosque hos, quos dixi, ex litibus vivere, & ditari consuesse. De quibus cecinit Poëta,

Ære Patrocinium vendunt, producere causas,

Et lites pendere diu, vindemia quedam est.

34 Ad quæ etiam damna respiciens Nevizanus (b), ultra alia, quæ in eorum detestationem addu- cit, Judices hortatur, ut partes ad concordiam suadere potius, quàm ad litigandum studeant, & in memoriam notabile illud monumentum revocat, quod scriptum esse inquit in lapide marmoreo penes scalas, per quas ascenditur Palatium Broleti Mediolani, *Quod in controversiis causarum, corporales inimi- citiæ oriuntur, fit amissio expensarum, labor animi exercetur, corpus quotidie fatigatur, multa, & in- honesta crimina deinde consequuntur, bona, & utilia opera postponuntur, & qui sæpè credunt obtinere, frequentius jus succumbunt; & si obtinent, computatis laboribus & expensis, nihil acquirunt.* Quod ele- ganter etiam dixit Cassiodorus (c), Judices admonens, ut his damnis & expensis modum adhibeat his verbis: *Præterea conventione se gravari omnimodis ingeniscunt: ut ad judicium deducendi, penè tanta videantur amittere, quanta vix probantur additi dispendia sustinere.* Vocatio enim Judicis spes jus- titiæ debet esse, non multæ: nam ipse Judex suspectus redditur, ante cujus audientiam gravamina sentiuntur.

35 Et Salva Bonorum (quos plures esse non dubito) existimatione, idem Cassiodorus (d) malorum Judicium, Advocatorum, & aliorum, qui ex litibus vivunt, imposturas, ita describens: *Hi sunt, qui causas protendant adhibiti, impediunt prætermitti, fastidiunt admoniti, obliviscuntur locupletati. Hi sunt, qui emunt lites, vendunt intercessionem, deputant arbitros, dictata convellunt, attrahunt litigatores, & c.* Cui similis Rodericus Zamorensis (e) Episcopus: *Ubi Advocatorum (inquit) turba strepit, ibi litium anfractibus tota civitas ardet, nec domus aliqua à litigio vacat; de pace non cogitant, qui cum bello lucrantur, alienas cupiunt controversias, & propinquorum causas exagitant, qui suas non litigat, & c.* Noster Bæza (f), qui & ipse Advocatus fuit, & fori malitias optime calluit, inquit, quod indocti, & iniqui advocati, canibus quàm homi- nibus propriores, per fas & nefas lucellum parant, patrocinium enim non æquitate, sed pecunia me- tiuntur, & sunt publicis latronibus nocentiores, impunè enim, & cum imperitiæ plebis laude, in medio foro latrocinantur. Alter Bæza Theologus (g), docens: *Hanc esse communem in forensibus hominibus malitiam, quæ omnia ferè judicia, & tribunaia pervadit, ubi cause protrahuntur, dilatantur in summum incommodum litigantium, & Officiales, & Ministri justitiæ, auctiores inde prædas faciunt.*

36 Unde ejusmodi homines Ludovicus XII. Gallia Rex, Paulo Emilio (h) testante, Sutorum arti- ficium sibi vindicare dicebat, quia quod sutoris proprium est, alutamentis producere, hoc etiam illis in dilatandis litibus, Prudentumque responsis, & Cæsaris legibus. Et Apulejus (i), eosdem, *Forenses rabulas, togatosque vultuos* appellavit, quod litigantes soleant eviscerare. Ex duo dicto Schoonhovius (k) in malos Causidicos, hoc Emblema formavit:

Forenses Rabulas vocavit ille Inter hos tamen interest, & illos,

Togatos benè vultures; sed illud Quod cadavera vultures morentur,

Hi vivis quoque detrahant cruorem.

37 Eaque propter illi semper laudati, & foelicissimi habiti sunt, qui se nunquam litibus impli- carunt, ut semel & iterum de se ipso testatur Martialis (l), dum dixit: *Lis nunquam, Toga raro. Sit nox cum somno, & sine lite dies.* Et Ausonius Gallus (m), qui Patrem suum ita loquentem inducit:

Litibus abstinui, non auxi, non minui rem:

Judice me nullus, sed neque teste perit.

Quo Disticho, ut Bejerlinchius (n) refert, Abrahami Ortelii peritissimi Cosmographi tumulum, in Epitaphii Mnemosynon, Justus Lipsius cohonestavit.

38 Eademque ratione Plinius (o), cum Trapobanem insulam, & Antichtonem gentem foelicissi- mam describeret, dixit, apud eas, neque fures, neque lites ullas esse. Quod etiam in detectis à se Oc- cidentalibus Indiarum Regionibus Christophorus Columbus, & alii ex primis earum conquistatoribus summopere desiderasse, Gundesalvus Illescas (p), Gomara (q), Antonius de Herrera (r), & alii Auc-

Ff 2 to-

(x) Petron. in satyr.

(y) Plin. lib. 7. cap. 32.

(z) Tholos. de Repub. lib. 1. cap. 6. num. 14.

(a) Brusson. ex Stob. lib. 3. cap. 27.

(b) Nevizan. in sylv. nupt. lib. 6. ex num. 8.

(c) Cassiod. lib. 9. epist. 19.

(d) Cassiod. sup. Psalm. 73. vers. 10.

(e) Roder. Zamor. in spec. vitæ, cap. 18.

(f) Bæz. de inop. debiti. cap. 16. num. 147.

(g) Bæz. Theol. sup. Luc. cap. 18. tom. 4. de jud. inig.

(h) Emil. in ejus vita.

(i) Apul. de arin. aut. lib. 10. vide eund. Apol. 1. & Erasim. in

Adag. Multo res Reip. petis, pag. 382. Ascaff. de Erar. pag. 92. 1.

(k) Schoonh. Embl. 34.

(l) Martial. lib. 10. epigr. 57. & lib. 2. epigr. 90.

(m) Auson. Edill. 2.

(n) Beyerl. verb. Lis, pag. 222.

(o) Plin. lib. 6. cap. 22.

(p) Illesc. in histon. Pontif.

(q) Gomar. histon. Ind. 2. part.

(r) Herrer. decad. 2. lib. 2. cap. 4. pag. 43. & alii apud

Me 2. tom. lib. 4. cap. 3. num. 1. & 2.

tores entrant, ideòque instanter à Catholicis Regibus expostulasse, ne ullo modo ad eas Advocati, & causaru Procuratores transire permitterentur, ut sic damna jurgiaque cessarent, quæ ex eorumdem colluviè in Hispania, & aliis Nationibus experiebantur. Quod eis, aliquibus Regis (s) ordinationibus concessum sit, easque valde ab Apolline in Parnaso approbatas, laudatasque esse, lepide recenset Trajanus Bocalinus (t), plura alia de eisdem damnis expendens. Institutum tamen Lacedæmoniorum omit- tens, quæ, ut Nicol. Cragius commemorat; Oratores nullos esse in sua Republica sinebant, & oratio- nem omnino paucis comprehendi jubebant.

39 Quæ etiam in causa fuerunt, ut jam suo tempore Columella (u) conqueri potuerit, latrocinium Advocatorum, pro nocentibus, & innocentibus advocantium, permitti intra mœnia, & in ipso foro; & Senecalicere: *Juridici, velut canes acerrimi, non nisi oblato cibo mansuescunt.* Et alibi: *Hæc tot millia ad forum prima luce properantium, quam turpes lites, quanto turpiores advocatos habens.*

40 Et ut multi Prudentes, Principes, & alii cordatissimi viri, tum in nostra Hispania, tum in Gallia & alibi, de legibus rescandis, & in Epitome redigendis, simulque de breviandis litibus, Advocatorumque, & Procuratorum technis, & protelationibus cohibendis, variis temporibus cogita- verint ut præter Justinianum, & supra relatos, Vespasianus, Carolus Nonus Rex Galliæ, Alphonsus Aragonum I. & alii, quos latè Justus Lipsius (x), Marcus Antonius Petilius (y) & Stephan. Natthe- nus (z) commemorant. Exemplum Turcarum simul adducens, apud quos lites omnes, sive civiles, sive criminales, eodem ferè die, quo in judicium deferuntur, terminari solent, ut & in Æthiopia, sub Po- tentissimo illo Principe, quem Prete Joannem vulgò vocamus, ubi nullis scriptis legibus Respublica regitur & lites ex bono, & æquo brevissimè deciduntur.

41 Sunt quoque lectu admodum digna, quæ circa hoc idem desiderium Hieronymus Paulus (a), post alios se relatos, & Joannes Boterus (b) scribunt. Et melius adhuc Philippus Cominæus, loquens de Ludvico Galliæ Rege XI. quem inquit: *Voluisse per omnem Galliam leges, & consuetudines omnes ad eamdem normam conscriptas, in volumen aliquod redigi patrio sermone, ad evitandas fraudes, & ex- plicationes Advocatorum, quæ majores profectò sunt in Gallia, quam in quavis alia regione, quæ mihi nota sit. Apud hoc ipsum tota ferè nobilitas liquido testari potest. Quod si longior ei vita contigisset, nec in- commoda fuisset usus valetudine, magno quodam beneficio Galliam affecisset, quam sanè plus, quam è suis majoribus ullus alius affligerat.*

42 Idem etiam in voto fuisse videtur Henrico Regi ejusdem Galliæ hujus nominis III. cujus jussu magni ille Juris-Consultus Barnabas Brissonius jus omne Romanum, & Gallicum in unum volumen Codicem redegit, quem *Henricianum* vocavit, qui tamen receptus non fuit, quoniam ante ejus con- firmationem, tam jubens, quam exequens, horribili fato à rebus humanis exempti fuerunt, ut *latius Antonis Mornacius (c) recenset*, licet hic Codex postea sub nomine Henrici, ejusdem Galliæ Regis IV. curant Thoma Cormerio Alenconio, typis mandatus esse videatur Lugduni ann. 1602. & dignus quidem sit, ut in ipsius imitationem similis alius in Hispania Nostra tentetur. Quod tempore Regis, ac Domini nostri Piissimi Philippi III. instanter petiit, & multis rationibus fieri debere suavitè Licentia- tus Luus de Daza (d), non malè docto libello ad hoc exarato, in quo qualiter innumeræ leges de contractibus, Testamentis, & Majoratibus agentes, ad paucissimas easque brevissimas reduci possint, ahibitis exemplis ostendit.

43 Eademque rerum Forensium experientia, in quibus per tot annos Doctissimus Antonius Faber (e) veritus fuit, & communis querela de litium, & criminalium, & civilium diuturnitate, quæ litigan- tes totum fractibus vexat, ac tot sumptibus fatigatos miserè afficit, illum coëgit, ut à Principibus, aliisque Legislatoribus, qui lites execrantur, & bono publico favere desiderant, summis votis exposceret, ut in es rescandas, & breviandas omnem curam, & industriam adhibeant, quadraginta articulos, sive cautioes, quibus hoc consequi possit, satis prudenter adducens. His Articulis addi poterunt alii, qui magis d rem conducere, videbuntur, neque de salute desperandum, tametsi morbus adeo altas radi- ces egisse videatur. Nam ut præclare Seneca uno in loco (f) dixit: *Multa non audemus, quia difficilia, quæ quidem ideò sunt difficilia, quia non audemus.* Et in alio (g): *Mali Medici est, desperare, ne curet. Idem i his, quorum animus affectus, facere debet, cui credita salus omnium est. Non citò spem projice- re, ne mortifera signa pronuntiare. Lutetur cum vitiiis, resistat, aliisque morbum suum exprobrat, quos- dam nli curatione decipiat, citius meliusque sanatur iis remediis.*

EM-

(s) Ordin. ad Nun. Guzman. dat. Matrit. 5. April. ann.

1528. Calice apud Herrer. ubi supr.

(t) Bocalin. cent. 1. cap. 79. pag. 387. vide Just. Lips. in Polit. lib. 2. cap. de justitia, in fin. Cotæreum de jur. & offic. m. cap. 9. Carranza de partu, cap. 2. num. 243. pag. 122. & Del. in notis ad Senecæ Tragœd. 2. tom. pag. 230.

(u) Colum. de re just. in prof.

(x) Lips. d. lib. 2. cap. 10.

(y) Petil. lib. 5. cap. 11. & seqq. & lib. 9. cap. 11 & seqq.

(z) Natthen. 2. part. tit. 2. cap. 1. & seqq. Illesc. in bis-

sor. Pontif. 2. part.

(a) Hier. Paul. in præf. Cancell. fol. 54.

(b) Joan. Boter. de rat. stat. lib. 1. cap.

(c) Mornacius ad Codic. pag. 3.

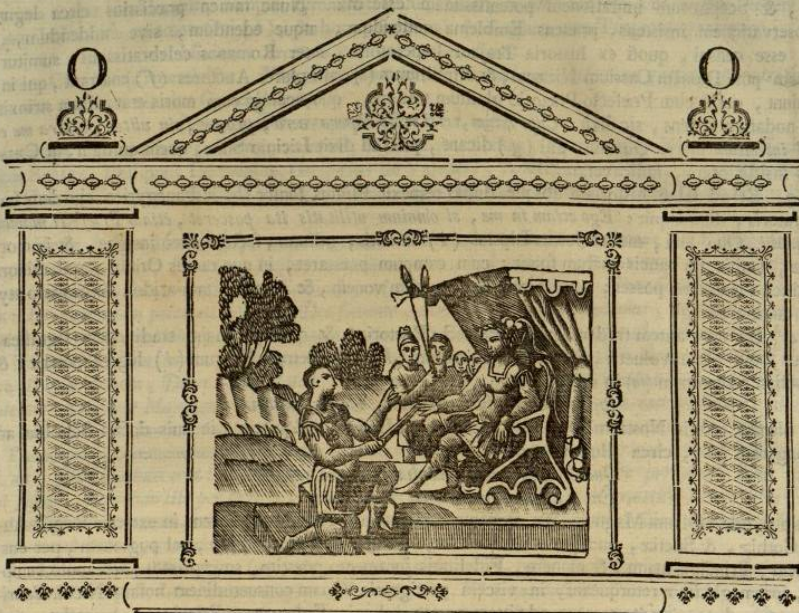
(d) Lupus de Daza in libello de Cryri, sive judicio legum, quæ penes me habeo M. S.

(e) Anton. Fab. in Cod. Fabr. 2. tom. lib. 9. tit. 22. ex pag. 598. ad 603.

(f) Senec. epist. 104.

(g) Idem lib. 1. de clement. cap.

PARETO LEGI, QUISQUIS LEGEM TULERIS.

Principis Ausonii, Princeps Prætorius arma
Digna Trajano voce notata capit,
Hoc si fas servem, pro Nobis utere ferro,
Sin minùs in Nostrum prælia stringe caput.
Firmius haud aliter, Princeps, sacra jura parabis,
Quàm dum te subditis legibus ipse tuis.

COMMENTARIUS.

Atis superque de legum necessitate, & utilitate dixisse videmur, sed adhuc non ociosè adjicere possumus, Reges & Principes, qui strictiorem earumdem obser- vantiam in subditis exoptant, nihil urgentius, & efficacius, ad hoc conse- quendum edicere, vel efficere posse, quàm si se ipsos illis subdiderint, & in maxima libertate, minimam licentiam ostenderint. Certè enim certè sic est, exas- perat homines imperata correctio, blandissimè jubetur exemplo, & ut verbis

Claudian (a) loquar,

— Tunc observantior æqui
Fit Populus, nec ferre negat, cum viderit ipsum
Auctorem parere sibi.

Quem sequi etiam videtur Sidon. Apollin. (b) dum dixit:

— Cetera tunc paret,
Turba libens, servit propriis, quia legibus auctor.

(a) Claudian. in 4. Const. Honor.

(b) Sidon. carm. 5.

Et

Et Sanazarius (c):

Publica nimirum salus tunc sibi constat, & æquum Imperium, cum Rex, quod jubet, ipse facit.

2 De quo tametsi plura congresserim supra (d), ubi Principem sui populi speculum feci, & Sceptorum imitationem potentissimam esse dixi. Nunc tamen precisius circa legum observationem insistens, præsens Emblemata cudendum, atque edendum, sive addendum, & re esse censui, quod ex historia Trajani Imperatoris, inter Romanos celebratissimi, sumitur, quam post Dionem Cassium Nizæum, & Xiphilinum (e), alii plures Auctores (f) enarrant, qui inveniunt, quòd cum Præfectori Prætorio gladium traderet, quo accingi eum mox erat, illum strinxit, & nudatum tenens, sic dixit: *Cape istum, etsi rectè impera vero, pro me, si aliter, contra me eo ad interitum utere.* Quamvis alii (g) dicant, quòd id dixit Licinio Surræ, quem quidam, ut Cæsaris insidiatorem, indicaverant.

3 Et ad hanc historiam absque dubio respexit Plinius Junior (h) in Paegyrico ejusdem Imperatoris, dum inquit: *Ego etiam in me, si omnium utilitatis ita posceret, etiam Præfectori manum armavi.* Quo loci, meritò Justus Lipsius (i) in notis, miratur, factum ade insignie, & immortale, verbis ita paucis tactum fuisse; cum campum præstaret, in quo tantum Orator, qui minora diducit, exultare posset; nec deceret tam auream vocem, & sensum, tam arido, & proprio stylo tantum stringi.

4 De more autem tradendi gladii Præfectori Prætorio, & quid per hanc traditionem significaretur, qui plura voluerit, Adrianum Turnebum (k), & Petrum Fabrum (l) legere poterit, & Doctiss. Savaronem (m) in illud Sidonii,

Ipsi etiam strictum commiserat Ulpium Ense.

Et plenius ceteris Nostrum D. Garsiam Cornelium D. Jacobi Equitem, in sis doctis Scholiis ad Gongoram (n), circa illum versum,

Quando à la pompa succedia el decoro

En Estoque desnudo, en Palio de oro.

Quibus addo Olaum Magnum (o), signanter tradentem, Fidei integritatem externis Regiis Aulis Gothiæ, & Suetiæ, numquam meritis esse, nisi qui strictum gladium, vi pugionem, per cuspidem, Principis manu, & munere, Fidelitatis juramento præstito, suscipiunt, ne capulo sumpto, ipsum gladium retorqueant, in viscera porrigentis. Quam consuetudinem notans Nicol. Causinus (p), duos, inquit, sensus admittere posse: vel enim Fidem erga Principes commendat, vel ipsa Principum dona lubrica, & periculosa ostendit, ut quæ adversum mucroem, & pro munere pœnam intentent accipienti.

5 Porò, ut ad Trajani vocem redeamus, ex ea symbolum sumpsit Jacobus Stuartus Scotiæ Rex, ut tradit Octavius de Strada (q), intento in Regiam Coronam mucroni cuspidem, cum lemmate, *Pro me, si mereor in me.* Et valdè ei convenit vulgarior alia, sed seiper memoria tenenda Imperatoris Theodosii, & Valentiani, qui peculiari lege sanxerunt (r) *Dignam esse vocem Majestate Regnantis, legibus alligatum se Principem præstiteri.* Ad eò de auctoritate juris nostra (inveniunt) pendet auctoritas; & re vera majus Imperio est, submittere legibus Principatum; & Oraculo præsentis editi, quod nobis licere non patimur, aliis indicamus. Quam legem paraphrasticè exponit D. Isidorus (s), & hoc carmine ligavit Guntherus (t),

Nam nihil, ut verum fatear, magis esse decorum,

Aut Regale putò, quam legis jure solutum,

Spontè tamen legise se supponere Regem.

Sumptaque videtur ex Pitacci (u) Oraculo, quod pro lemmate (x) nostri Emblematis fiximus, *Parere legi, quisquis legem sanxeris.* Ipsamque auro, & cedro dignam vocat Dionysius Gothofredus ibidem. Et ad eò similem aliam in nostro codem Trajano Plinius Junior (y) exaggerat, dum sedente Consule, ipse stans, in leges juravit, ut se stupere ad hoc factum fateatur, & nulla non prædicatione dignum, *Fecisse Principem, quòd privatam, Imperatorem, quòd sub Imperatore, & simili Religione ipsum se legibus Cæsarem subjecisse, quas nemo Principi script, & non esse Principem supra leges, sed leges supra Principem, nihilque amplius sibi licere visuisse, quam privatis.*

Ete-

(c) Sanaz. in Epigram. ad Feder. Neapol. Rege.

(d) Supr. Emblem. 28. & 29.

(e) Dio & Xiph. in vit. Trajan.

(f) Nicephor. lib. 3. Eccles. hist. cap. 23.

(g) Aurel. Viç. Zonar. & alii.

(h) Plin. in Paneg.

(i) Just. Lips. in notis ad Paneg. Plin. vide etiam Petr.

(k) Turneb. lib. 12. adv. cap. 6.

(l) Petr. Fab. 1. semest. cap. 3.

(m) Savat. ad Sid. carm. 5.

(n) D. Gars. Coron. ad Gog. 3. tom. pag. 442.

(o) Olaus lib. 8. cap. 7.

(p) Causin. in Polyr. sym. b. 5. cap. 39.

(q) Strada in Symbol. pag. 61.

(r) L. digna vox, C. de legibus.

(s) D. Isid. 3. sent. cap. 5. relat. à Grat. 2. in cap. 2.

(t) Gunther. in Ligurino, b. 8.

(u) Pitacc. apud Aulon. in Et. Sapient.

(x) Vide Adag. Cedro dignum.

(y) Plin. in Paneg.

6 Etenim, quod alibi generalius ab Ulpiano (z) scriptum comperimus, *Principem legibus solutum esse* ad solas pœnales, vel caducarias, vel quod attinet ad coercivam earum vim restringi debet, ut omnes, qui bene sentiunt, intelligunt (a): nam si naturalem rationem inspiciamus, & vim, qua ipsa dicitur, dirigimur, aut honestatem, quæ in Principibus, quòd ceteris majoribus, eò etiam major desideratur, semper tyranicum illud, *Licet, si libet* horrere, & fugere debent, ut jam latè supra commonefecerim (b), & hoc pulchrius, & Regium cum Tragico (c) reputare,

Minimum decet licere, cui nimium licet:

Et cum Cicerone (d) meminisse, *Non solum quantum sibi commissum, sed etiam quatenus permissum sit;* nec non illud alterius Græci Poætæ,

Non fas Potentes posse, fieri quod nefas.

Cui rationi plures alias ex divino, naturali, & civili jure petitas, Ferdinandus Menchaca, Franciscus Suarez, Philippus Hoenonius, Gregorius de Valencia, Andreas Fachineus, Dominicus Sotus, Gabriel Vazquez, & alii Auctores adducunt, quorum dicta sigillatim Petrus Canonherius (e) expendit.

7 Unde & Symmachus (f), cum Imperatore Theodosio sermonem habens, illud certè multò elegantius esse dixit, *Principem legibus solutum non esse, sed videri, plusque apud eum justitiam, quam licentiam valere;* quod etiam Cassiodorus (g) his verbis sub persona Theodorici Regis exposuit: *Et quamquam potestati nostræ, Deo favente, subjaceat omne quod volumus, voluntatem tamen nostram de ratione metimur, ut illud magis æstimemus elegisse, quod cunctos dignum est approbare.* Et iterum (h): *Cum omnia possimus, sola credimus licere nobis laudanda.* In idemque tendunt alia jura (i) quæ docent, *Decere Majestatem Imperatoris, eas servare leges, quibus ipse solutus esse videatur.* Salvaque Majestatis reverentia, non dedignari sibi cum privatis jus esse commune, nihilque amplius licere bonis Principibus, nisi quod magis liceat privatis. Et Latinus Paccatus (k), qui meritò Theodosium commendans, quòd illam, quam tulit sanctionem (l), opere ipso veram rediderit, sic ait: *Quid tua intererat te Principem fieri, qui futurus eras in Imperatore privatus? Idem es, qui fuisti, & tantum tibi per te licet, quantum per leges licebat. Unum tibi præstitit Principatus, ut certum haberemus omnes, etiam sub Imperatoribus aliis visuisse te legibus tuis. Nam qui nihil facit licenter cum potest, numquam voluit.*

8 Quos præiens Plutarchus (m), sic, non minùs eleganter, quàm sapienter scripsit, *Quis ergo imperabit Principi? Lex omnium Regum, & mortalium, & immortalium. Non ea foris scripta in libris, aut signis sculpta; sed viva ipsius corde insita ratio, & semper cum eo habitans, & convivens.* Et Lactantius Firmianus (n) ex Cicerone, idem his verbis edocuit: *Est quidem vera lex, recta ratio, naturæ congruens, diffusa in omnes, constans, sempiterna, quæ vocet ad officium jubendo, vetando à fraude deterreat. Neque verò, aut per Senatum, aut per populum, solvi hæc lege possumus.* Quod idem valet atque illud, quod alii tradere solent, nimirum, quoad Deum, qui Reges in ipsos Imperium habet, nullam eos exemptionem habere, eique peccare, & suorum excessuum rationem, & pœnam daturos, ut M. Antonius apud Xiphilinum (o) dixisse comperitur. Et D. Hieronymus de Davide loquens graviter docuit, sic illius Psalmum exponens, *Tibi soli peccavi.* Ad quod Anglus etiam Poeta (p) alludit, dum dixit sub lemmate ejusdem Psalmi,

Subditus in legem peccat, Regemque Deumque:

Rex peccat soli (Rex quia nempe) Deo.

9 Et quantum hoc ad movendos subditos ad eandem legum observationem expediat, optime docuit Seneca (q), antiquorum Regum, aut verius Philosophorum, simulque Legislatorum sapientiam, & continentiam referens, & collaudans, in quibus pro summo erat Optimus, neque poterat potentior esse nisi melior: *Tantum enim (inquit) quantum vult potest, qui se nisi quod debet, non putat posse, & officium erat imperare, non Regnum.* Et idem sentiens Cassiodorus (r), & quòd ex jubentis exemplo jussorum exemplo auctoritas comparatur, Theodoricum Regem inducit, navigationi ita consulentem, ut etiam in prædiis Regalibus abscindantur ligna necessaria fabricandis apta dromonibus, hanc rationem adjiciens: *Volumus enim hoc exemplum à nostris prædiis in-*

(z) L. Princeps 31. D. de legib.

(a) Harmen. 1. §. 48. Cujac. 15. observ. 30. Cotras. 2.

(b) misc. 25. Ant. August. de legibus, cap. 18. Mendoz. de

(c) patris cap. 5. ex num. 28. & alii apud Cened. in Collect. ad

(d) Decretal. 167. num. 5. novis. Berneg. ad Tacitum, quest. 52.

(e) Supr. Emblem. 28.

(f) Senec. in Troad. Beyerl. lit. V. pag. 221. & seqq.

(g) Cicero. in orat. pro Rab.

(h) Canonh. in Appor. Polit. 1. tom. pag. 402. & seqq.

(i) Symmach. in orat. pro vet. Deor. culta.

(k) Cassiod. lib. 1. epist. 12. idem lib. 10. epist. 16.

(l) Idem lib. 10. epist. 16.

(m) L. ex imperfecto 23. de leg. 3. & C. de testam. §. fin.

(n) Instit. quib. mod. test. inf. cum aliis.

(o) Pacat. in Paneg. ad Theod.

(p) L. ult. C. Theod. de appell. Novell. Anthem. de bon.

(q) vacant.

(r) Plutarch. ad Princ. indoct. cap. 3.

(s) Lactant. lib. 6. divin. instit. cap. 8. ex Cicero. lib. 3.

(t) de Rep.

(u) Xiphilini. in M. Antonin.

(v) Joann. Oven. lib. 3. epigr. 51. pag. 70.

(w) Senec. epist. 90.

(x) Cassiod. lib. 5. epist. 18.

incobare, ut nulli gravis sit jussio, quæ constringit & Principem. Et alio (s) in loco inquit: Opto meis bene, sed quod possit esse commune, quia magnæ injustitiæ genus est, aliud sibi Judicem velle, quam potest generalitas sustinere.

10 Quibus testimoniis alia eruditè adjicit Dionysius Gothofredus (t) omninò legendus. Et eis addi possunt exempla Zaleuci Locrensis, se, filiumque simul, ut suæ legi pareret, oculo orbantibus, Caronda Thuriensium Legislatoris, & Dioclis Syracusii, ob similem causam se ipsum interficientis; uxoris Lycurgi ab eodem damnatæ, quia adversus legem deliquerat, quam ejus vir fecerat, ne mulieres in festo mysteriorum curru veherentur. Manlii Torquati, filii morte militarem disciplinam sibi illo antiquiorem, & cariorem esse ostendentis, & alia quæ Diodorus (u) Siculus, Valerius Maximus (x), & alii Auctores (y) latius enarrant.

11 Nec omittere possumus memorabilem consuetudinem Imperatoris Caroli Magni, qui, ut *Ægidius Carrocetus* (z) scribit, gladii capulo, cui insignia sua inerant, edicta signabat. Ejusdem enim esse dicebat, & confirmare, & defendere leges. Et insignia verba Philonis (a) Hebræi, qui egregiè inquit: *Absurdum enim fuerit, eos in culpa hæerere, qui jura præscribunt aliis: quandoquidem ab his potissimum exemplum vite petendum, sicut enim igris, quæcumque admoventur calefaciens, ipse primùm innata sibi vi calet; nix contra, suapte natura frigidat, & alia: sic judex ipse debet esse plenus justitia, si aliis jus administraturus est, à quo ceu fonte promanant fluente dulcia legum, & potabilia sitientibus justitiæ.*

12 Quibus verbis mirè conveniunt alia Cassiodori (b), & aliorum, quæ plenius suprâ (c) transcripsi, & Philippi Camerarii (d) doctrina ab aliis Auctoribus (e) insinuata, qui licet Democratiam non probent, Regem tamen Monarcham, ita astrictum legibus esse volunt, ut Rex sit lex loquens, lex verò Rex mutus, id est, ut Rex & Populus communicato consilio communiter stant, & pro viribus observare, & conservare studeant, quod ad omnium salutem communiter faciat. Prou & suo dicto ostendit Alphonsus Aragonius, cui, teste Panormitano (f), frequens in ore erat: *Ineptè agunt Principes, qui aliis honestè beatèque vivendi leges proponunt; ipsi verò nihil temperatores melioresvè se præbent.*

13 Quod quidem adèd est verum, & necessarium, ut non solum in se, verum & in suis domesticis, & necessariis eandem observationem legum, & morum integritatem, ob easdem rationes curare Principes debeant, ut idem Cassiodorus (g) sub persona Theodadi Regis graviter monuit, sic inquit: *A Domesticis incobare volumus disciplinam, ut reliquos pudeat errare, quando nostris cognoscitur excedendi licentiam non præbere. Qui & ipse, eidem monito insistens, luculentius adhuc, sic alibi (h) loquitur, Per milites suos Index intelligitur: & sicut discipuli Magistri scientiam produnt, sic nos obsequentium mores aperiunt. Præceps non putatur observasse moderato; avarus non advertitur continenti: stultus prudentibus servasse non creditur. Periclitamur fateor in actionibus vestris, si vos mala intentione tractetis, & quod nulli accidit vestrum, alienum vitium, nostrum celebratur opprobrium.*

14 Quo fit, ut qui clavum Reipublicæ tenent, in utroque foro pro factis, & dictis suorum domesticorum regulariter teneantur, ut ex Cicerone, pluribusque aliis Politicis, & Juridicis Auctoribus, latè alio (i) loco probavit; & optimè D. Prosperus Aquitanicus (k) docuit, sic inquit: *Superior sanctè vivere debet propter exemplum, certus, quod ei nihil sua justitia suffragetur, de cujus manu anima pereuntis exigitur. Et quid ei proderit, non puniri suo, qui puniendus est alieno peccato?*

15 Extatque in hujus doctrinæ comprobationem, & magnæ, quæ ex eadem resultat utilitatis demonstrationem, optimum exemplum, quod, post alios, Justus Lipsius (l) adducit, de Justino Curapalate Imperatore Bizantii, qui cum quemdam ex suis, Præfectum Prætorio, cum plena potestate in certum tempus constituisset, intra quod se urbis enormia scelera exterminaturum promissit, & primus ex ejusmodi delinquentibus, quidam ex illustribus, & valdè ipsi Imperatori gratosus Senator accusaretur, dum ipsius capturam gestit, illum apud Imperatorem convivantem reperiit; cui hæc libera verba profatus fuit: *Imperator juri dicundo Præfecturam à te habeo: & ab ipso te auxilium, & præsidium meritò sperabam. Num quid? Video bis oculis homines palam injurios, & legum non fractores solum, sed spretores, aut illusores, in tua domo, gratia, mensa esse, itaque*

(x) Idem lib. 12. epist. 15.

(y) Gothofr. in not. ad Novell. Just. 105. cap. 4. Colum. pag. mibi 412. & seqq.

(u) Diodor. lib. 12.

(x) Valer. lib. 6. cap. 5.

(y) Rhodig. lib. 18. cap. 19. Torres in Philosoph. Princ. lib. 3. cap. 14. & 15.

(z) Carroc. de dict. mem.

(a) Phil. Jud. in lib. de Judice.

(b) Cassiodor. lib. 1. epist. 4. lib. 6. epist. 21. & lib. 11. epist. 8.

(c) Vide supr. emblem. 29.

(d) Camerar. 1. subcess. cap. 88. pag. 413.

(e) Britan. ad Sueton. pag. mibi 223. & Tiraq. de pan. temp. caus. 31. ex n. 38.

(f) Panorm. lib. 5. de reb. Alphons.

(g) Cassiod. lib. 10. epist. 5.

(h) Idem lib. 12. epist. 1.

(i) Ego 2. tom. lib. 4. cap. 9. n. 28. & 29.

(k) D. Prosp. lib. 1. de vit. contemp. cap. 20.

(l) Lips. in monit. & exemp. lib. 2. cap. 10. de legib. pag. mibi 205.

que signa hæc tibi habe irritæ potestatis, Ego abdicō. Quibus auditis Imperator, mirari, & excitari cepit. Et Tu verò (inquit) quod es, esto: & jus tuum, vel in me, quid ni meos? exerce. Duc si peccavi, sequor: Duc si quis alius, & sequetur, aut trahetur. Quo accepto responso, Præfectus jam animo erectior, oculos & manus in illum Senatorem conjicit, per apparitores renitentem etiam trahit, atque in judicio convictum, damnatumque, primùm verberibus afficit, tum & grandi pecunia mulctat. Hic ictus, qui tam validum illum concusserat, multos terruit; & in paucis diebus vim & vitam justitia recepit.

16 Par quoque rectitudo in legibus servandis justitiæque etiam in suos familiares administranda in Augusto Cæsare, Ludovico Gallia Rege, Erchimbaldo, & aliis enituit, quorum exempla suprâ (m) recensui. Et eximia in hoc, nostri Trajani virtus, tantum ei gloria, atque honoris paravit, ut de eo, inter plures alias laudes, dicere eximius ejus Panegyristes (n) potuerit, Senatam sub ipso, non ut antea, *In Curiam ad certamen adulationum, sed ad usum, manusque justitiæ, veritatisque convenisse.* Et Martialis (o), eundem zelum, eademque ferè Plinii verba, celebri illo Epigrammate immortalitati sacrare, quod suprâ (p) in secundo Emblemate retuli, ibi: *Sed justissimus omnium Senator.*

17 Unde in electione, & acclamatione sequentium Imperatorum Deos precabantur, ut illos Trajano similes faceret, inquentes: *Augusto felicior, & Trajano probosior.* Et Aurelius Victor, (q) ab Eminentiss. Baronio (r) citatus, solum Theodosium Magnum eo meliorem ausus fuit affirmare. Tantumque eidem, ob eandem justitiæ & legum observantiam, aliqui tribuunt, ut Divum Joannem Damascenum (s) sequuti, seriò dicant, & ab aliorum impugnationibus defendere conentur, precibus intentissimis Divi Gregorii Magni ab inferis liberatum, & in cælum translatum fuisse. Quod qualiter contingere potuerit, & intelligendum sit, ne Catholica Fidei repugnet, integro, satisque erudito libello Fr. Alphonsus Ciaconius (t) Dominicanus prosequitur, & laudatis in eandem rem D. Antonino, Cano, Soto, Ægidio Romano, Navarro, Alensi, Revelationibus SS. Brigita & Mathildis, Bellarmino, & Enriquez, & aliis, tradit Rutilius Benzonius (u), qui omninò legendus erit.

18 Et quamvis Joannes Diaconus (x) affirmet, Ecclesiam Romanam numquam hanc historiam recepisse, multosque non credere illam orationem, in qua narratur D. Damasceni esse, extentque Auctores nonnulli (y), qui eidem Trajano gravia vitia ebrietatis, Sodomia, impietatis, & crudelitatis in Christianos, & alia objiciant, quibus suas virtutes spurcavit, & tali tamque singulari favore, & privilegio se indignum reddere potuit. Satis tamen ad accendendum zelum justitiæ, & vigoris legum, in Christianis Principibus sufficit, quod vel in impio, tot adèd graves Auctores ejus salvationem ob hanc virtutem propugnent. De cujus etiam laudibus Tacitus (z) securior, uberiorumque materiam senectuti suæ se reposuisse testatur; rara temporum felicitate, ubi sentire quæ velis, & quæ sentias, dicere licebat. Quod tamen opus, ut & alia ejusdem Auctoris, injuria ætatis nobis invidit, sed in ejus solatium Plinium, qui pro multis valet, habemus, & Eutropium, & Sextum Aurelium Victorium (a), qui de eo quoad hanc virtutem, de qua agimus, sic scripsit: *Trajanus justitiæ, ac juris humani, divinique, tam repertor novi, quam inventerati custos fuit.* Et extat novissimè in ejusdem laudem non inelegans oratio. M. Zuerii Buxhornii (b), quam qui de eo plura velit legere poterit; ubi, inter plura alia, sic de eo, quoad hanc justitiæ virtutem, de qua modo agimus scriptum reliquit: *Prima ætate vigilans, & cetera belli munia pari semper animi constantia exsequatur, ut parere prius disceret, quam imperare. Mandatas sibi provincias pari justitia continuit, major privato, dum privatus fuit, & omnium consensu capax Imperii, nisi imperasset. Paruit tandem & Imperium accepit, non tam ut imperaret, quam ut decus & majestatem Reipublicæ tueretur, &c. In qua administranda bonorum (quod præcipuum Imperii instrumentum) consilii utebatur. Non quod eorum industria egeret, sed quod ita in famam, & Republicam videretur. Fecit ut auctoritas Senatui, obsequium civibus, omnibus fiducia rediret. Habebant boni innocentia vindicem. Inventebant in illo mali, quod sequerentur, Justa in omnibus judicia explevit, nihil factum, quo cujusquam salus læderetur. Sub eoque, ut olim procacitatis petulantiaque, tunc modestia, & virtutis certamen erat, &c.*

Ggg

EM-

(m) Supr. emblem. 63.

(n) Plin. in Paneg.

(o) Mart. lib. 10. epigram. 72.

(p) Supr. emblem. 2. num. 12.

(q) Aurel. Victor. in Theodor.

(r) Baron. an. 395. pag. 727.

(s) D. Damascen. in orat. pro fidel. defunct. & alii apud

Larream decit. Granat. ult. 2. part. num. 67. ubi plures pro

& contra congressit, Navarr. de orat. ex pag. 495. & Mour.

de incant. ex pag. 18. & 125.

(t) Alph. Ciacon. in opusc. de anim. Trajan.

(u) Benzon. de anno jubil. lib. 2. cap. 45. pag. 272. & in tract. de fug. tem. pest.

(x) Joann. Diac. in vit. D. Gregor. lib. 2. cap. 44.

(y) Hieron. Card. in Apologia pro Nerone.

(z) Tacit. lib. 1. hist. cap. 1.

(a) Aurel. Victor. in Trajan.

(b) Buxhor. orat. 4.